

SUND KRIMINAALPROTSESSI VAHENDINA: SISSEJUHATUS TEMAATIKASSE

Eerik Kergandberg

Entsüklopeedilistes allikates tavatsetakse sundi määratleda kui inimese füüsilist või psüühilist suunamist (kallutamist) mingi teo toimepanemisele või mingile mõttele, mis vähemalt suunamise alghetkel ei ole kooskõlas isiku vaba tahtega. Sunni kohaldamise olulisematest sfääridest nimetatakse samas pedagoogikat, psühhopatoloogiat ja õigust [1]. Jättes kõrvale küsimuse loetelu täiuslikkusest, ei saa jätta juristina tunnistamata, et vähemalt õiguse sfääris tunneb sund end tõepoolest kodusel: absoluutselt ei ole sunni moment ilmselt elimineeritav õiguse olemuse ühegi kontseptuaalse mõistmise puhul, kuigi tema osatähtsus neis erisugustes kontseptsioonides võib olla väga erinev ja seda muuhulgas ka puhtideoloogilistel põhjustel (sund kui sotsialistlikus õiguses veenmise suhtes subsidiaarne element!).

Õnneks ei jaotu sund siiski kogu õigus sfääris ühtlaselt, vaid koondub üksikutesse lokaalsetesse lõikudesse, kusjuures tema kõige sagedasemaks ja kõige paremini väljaehitatud kogunemiskohaks on kahtlemata kriminaalprotsess. Sellele lisab tähendusrikkust asjaolu, et eeskätt kriminaalprotsessuaalse tegelikkuse (ehk - kui kasutada J. Hageni sõnu - empiirilise protsessi - vt. kirjanduse loetelu nr. 12) pinnalt saab otsustada riigi põhiseaduses deklareeritud staatuse tegelikkuse üle.

Võimalik, et just reaalse sunni läheduse tõttu ei tegelda kriminaalprotsessi teoorias eriti tõsiselt õigusliku vastutuse küsimusega, see ou fenomeniga, mis on üldiselt olnud nõukogude õigusteadlaste üks lemmikuid. Lemmikuga tegeldes on teooria tõepoolest snutnud jalad maast lahti saada, kui õigusliku vastutuse mõistega peetakse võimalikuks peegeldada õigusvastase käitumise selhist tulemust, milles sisalduks midagi väga abstraktset ja samas õiguspoliitiliselt hästi kõlavat, nagu õigusrikkuja hukkamõist või usk tema ümberkasvamisse või lootus, et õigusrikkuja hakkab midagi taluma või veel midagi muud sellesarnast.

Kuidas küll suudaks keegi vastutuse teoreetikutele tõestada, et õigusrikkumisele reageerides ou võimalik plaanikiindlalt ja süstemaatiliselt saavutada ka muud efekti peale selle, mis ou võrreldav elektrikarjuse löögiga (kui parafraseerida Eduard Raskat)?

Väites eelnevalt, et kriminaalprotsessi teoorias tervikuna ei tegelda vastutuse küsimustega, ei saa siiski eitada, et sellega ei oleks tegelnud nõukogude protsessualistid. Mittetegelemist ei võimaldanud kehtiv kriminaalseadus, kehtestades kriminaalvastutusest vabastamise, aga järelikult ka kriminaalvastutusele võtmise võimaluse juba kohtueelsel uurimisel. Selline seadusandja üsnagi küsitav mõtlevälgatus on mõnede Nõukogude kriminaalprotsessi teoreetikute poolt arendatud konstruktsiooniks, mille kohaselt kriminaalvastutus tekkivat samaaegselt kuriteo toimepanemisega, isiku süüdistatavana protsessi kaasamine uurija poolt olevat kriminaalvastutusele võtmine ja süüdimõistva kohtuotsuse langetamine – kriminaalvastutuse realiseerimine ... Seega mingi asi nagu oleks juba kaua aega olemas, aga tegelikult ei ole ikka ka, sest sellele (vastutusele) alles hakatakse võtma ning kõike seda kroonib lõpuks selle pooleldi olemasoleva realiseerimine. Kuid ehk toob selgust pöördumine autentsete allikate, näiteks teeneka Leningradi professori V. Lukaševitši poole, kes on selgitanud, et “kriminaalvastutus tekib kuriteo toimepani- ja kui konkreetse isiku konkreetsete tegude tulemina ja on selles mõttes subjektiivne kategooria. Kuid tema (ilmselt kriminaalvastutuse – E.K.) edasine eksistents on määratud kahe objektiivse faktiga: konkreetse teo toimepanemisega antud isiku poolt tahtlikult või ettevaatamatuse tõttu ja kriminaalõiguse normi olemasoluga, mis näeb oma dispoitsioonis ette antud kuriteo koosseisu, mis peab täielikult vastama kuriteo faktilistele asjaoludele” [2].

Olles kord juba kõrvalteel, tahaks osundada veel ühele probleemile, mis samuti seondub teemaga “sund kriminaalprotsessis”, kuigi ei mahu selle raamidesse. See on kriminaalprotsessi süüdistava kallaku probleem. See kallak võib konkreetsete kriminaalprotsessuaalsete sunnivahendite käsitlemisel jääda isegi märkamata, sest ta on reeglina omane nähtusele (kriminaalprotsessile) tervikuna ja tema tabamiseks on vajalik teatud distants. Selle distantsi head tunnetust on kehtiva Nõukogude kriminaalprotsessi suhtes ilmutanud näiteks E. Mizulina [3].

Kuid nüüd tagasi kõrvalteilt ja vaadeldgem kõigepealt, kuidas käsitletakse sündi erinevates kriminaalprotsessi õpikutes.

K. Petersi kapitaalses Saksa kriminaalprotsessi õpikus esitatakse kriminaalprotsessuaalsest sunnist ülevaade kriminaalprotsessi vahendeid käsitledes, kusjuures muudest vahendeist nimetatakse veel vaid tõendeid. K. Peters vaatleb lähemalt järgmisi kriminaalprotsessuaalse sunni (edaspidi KS) vahendeid: eeluurimisvangistust, kinnipidamist, kurjategijate väljaandmist teisele riigile, vara arestimist ja võetust, läbiotsimist, jälgimist, isoleerimist ning isikute kohta käiva info kogumist [4].

Ka Austria kriminaalprotsessi õpikutes käsitletakse KS reeglina kriminaalprotsessi vahendina ja jälle vaid koos tõenditega. Konk-

reetsemalt eristab näiteks W. Platzgummer kahte liiki protsessis kasutatavaid sunnivahendeid: tõendusmaterjali ning esemete saamisele ja fikseerimisele suunatud ning süüdistatava isiku vastu suunatud sunnivahendeid [5].

N. Rozini 1924. aastal Riias (NB!) ilmunud Vene kriminaalprotsessi õpikus tehakse KS-st juttu teises osas – osas, mis kannab pealkirja “Protsessisuhte objektid”. N. Rozin peab seejuures vajalikuks eristada:

- profülaktilisi sunnivahendeid, nagu süüdistatava kohtusse kutsumine;
- preventiivseid sunnivahendeid, nagu süüdistatava sundtoomine;
- karistusvahendeid protsessuaalsete kohustuste mitteäitmise eest.

Tehniliselt võiks aga N. Rozini arvates kõiki KS vahendeid liigitada süüdistatava suhtes kohaldatavaks ja tõendite tagamiseks suunatuks [6].

Nõukogude kriminaalprotsessi tavalistes kõrgkooliõpikutes ei ole KS iseseisva teemana väärinud tähelepanu. Küll aga sisalduvad nad kõik tõkenditeemat ning tõkendeist rääkides tavatsetakse märkida, et lisaks tõkendeile võidakse üldiselt kohaldada ka muid sunnivahendeid [7]. Viimases Nõukogude kriminaalprotsessi põhjalikumalt käsitlevas raamatus – kriminaalprotsessi kursuses – on sunnivahendeile siiski pühendatud tervelt kaheksa lehekülge ja mis eriti huvitav; seda küsimusteringi analüüsitakse seotult kriminaalprotsessuaalse reguleerimise mehhanismiga [8].

Nõukogude protsessualistidest-teoreetikute on KS küsimusega tegelnud V. Kornukov, F. Kudin, Z. Kovriga, Z. Zinatullin jt., eriti põhjalikult ja tulemuslikult aga I. Petruhhin. Viimatinimetatud autori poolt NL Teaduste Akadeemia egiidi all kirjutatud kaks monograafiat [9] mõjuvad mõneti küll tellimustõise (õigustava) vastusena NL-i süüdistustele inimõiguste rikkumise pärast muuhulgas ka kriminaalprotsessis, kuid nad sisaldavad sellegipoolest huvitavat teaduslikku analüüsi ning kaalumist väärivaid ettepanekuid. Siinjuures märkigem vaid seda, et I. Petruhhini arvates jagunevad kõik KS vahendid protsessuaalseteks kaitsevahenditeks, preventiivseteks vahenditeks ning protsessuaalse vastutuse vahenditeks [10].

K. Räägo kirjutatud ja 1937. aastal ilmunud seni ainukese eestikeelse kriminaalprotsessi õpiku neljandas osas (protsessitoimingud ja tõendid) kannab teine peatükk pealkirja “Kohtu sundvahendid”. Teema juhatab K. Räägo sisse selliselt:

“Protsessi teostamiseks ja otsitava tõe leidmiseks vajab kohus isikuid ja esemeid. Ei saa olla kohtumõistmist, kui kohtus puudub süüalune – kohtualune. Teda vajab kohus kui tõendusvahendit, kes oma seletustega aitab selgitada arutatavat süütegu. Kohtule on va-

jaline kohtualune, et süüdimõistmise korral sooritada kohtuotsust. Tunnistajad ja oskuriid peavad kohtule andma tõendeid. Kui jätta nende isikute kohtusse ilmumine nende vabatahtlikuks asjaks, siis jääks suur osa neist ilmumata ja protsess muutuks võimatuks. Kohtul peavad tarvitada olema sundvahendid nende kohtusse ilmumise võimaldamiseks.

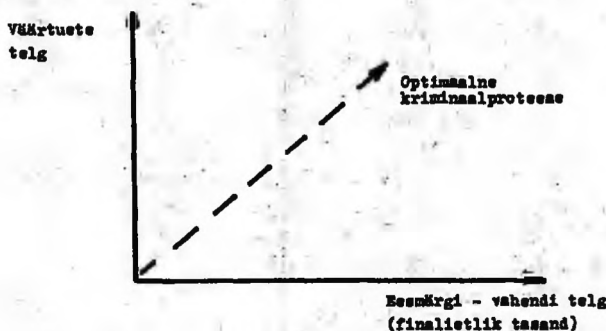
Peale isikute on kohtule tarvis mitmesuguseid esemeid, mis peavad tõenditena süüteo fakti olemasolu kinnitama. Nende esemete saamine pole suuremal osal juhtumitel võimalik ilma sunduseta. Seepärast annabki KKS kohtuorganitele sundvahendid, mille abil on tal võimalus süüalusel ja üldse igalt isikult ja ametiasutuselt saada kirjalikke tõendeid ning asitõendeid...

Kohtu sundvahendid jagunevad kahte liiki: 1) süüaluse ilmumise kindlustamiseks tarvitatavad sundvahendid ja 2) tõendite kindlustamiseks tarvitatavad sundvahendid" [11].

Vaatamata esitatud teksti sisuliste ja keeleliste küsitavuste le igal juhul sümpaatne, et sunni tähtsust kriminaalprotsessis ei püüta varjata.

KS eri käsitlete kompromissi taotleva vahekokkuvõttena võiks väita, et KS kui kriminaalprotsessi vahend on protsessitoimingute läbiviimist tagav kriminaalprotsessuaalse reguleerimise mehhanismi element.

On võimalik, et kriminaalprotsessuaalse reguleerimise mehhanismi probleemide edasisel läbitöötamisel leitakse sunnile täpsemalt määratletav koht ja funktsioon, kuid praeguste teoreetiliste arusaamade juures tuleb sunni asukohaks jätta lihtsalt EESMÄRKIDEVAHENDITE TASAND, ehk - kui taas kasutada J. Hageni sõnu - finalistlik tasand [12]. Piltlikult öeldes võiks seda tasandit kujutada kriminaalprotsessi koordinaatteljestiku abstsissiteljena, kusjuures ordinaatteljele paigutub protsessi ideoloogia poolt paika pandav väärtuste süsteem, mida protsessi eesmarke püüeldes ja selleks vahendeid kasutades (valides) tuleb arvestada.

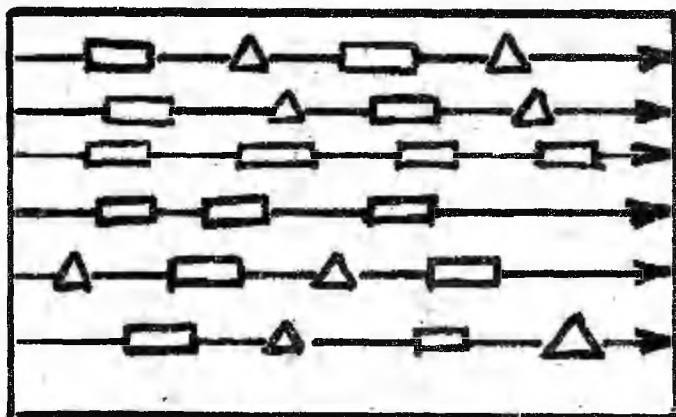
Praktika seisukohast on tänapäeval ilmselt kriminaalprotsessi põhiprobleemiks finalistliku tasandi ja väärtuste telje vahelise aruka ja põhjendatud kompromissi leidmine. Ilmselt saab siin juttu olla vaid dunaamilisest kompromissist selles mõttes, et üks põhilisi väärtuste teljel paiknevaid nähtusi – inimõigused – on dunaamiliseks suuruseks. Vähemalt peaks olema, kui lähtuda isikuvabaduse põhimõtteliselt pidevast suurenemisest. Kas saab aga dunaamilisust pidada omaseks ka finalistlikule teljele: kas ja kuidas muutuvad ajas protsessi eesmärgid ja nende saavutamise vahendid? Vähemalt vahendite suhtes peaks siin vastus olema jaatav. Mõnevõrra keerukam on aga küsimus seoses kriminaalprotsessi eesmärkide muutuvusega, sest üsna raske on fikseerida algseisu: praegusajal ei ole võimalik rääkida ühestki vähegi üldisemalt tunnustatud kriminaalprotsessi eesmärgi (eesmärkide) määratlusest. J. Schaperi arvates on õiguslases kirjanduses sagedamini ette tulevate kriminaalprotsessi väidetavate eesmärkide loetelu järgmine.

1. Objektiivse (materiaalse) õiguse realiseerimine.
2. Subjektiivsete õiguste toostamine.
3. Õigusinstitutsioonide kaitse.
4. Tõde ja õiglus.
5. Õigusrahu (*Rechtsfrieden*).
6. Õiguskindlus (*Rechtsicherheit* – *Rechtsgewissheit*).
7. (Kohtu lahendi) seadusjõud (*Rechtskraft*).
8. Mitmesugused kreatsiooniteoreetilised määratlused, mis näevad protsesside eesmarke materiaalse õiguse normide liigse ebamäärasuse ületamises.

9. Sotsiaalsete konfliktide lahendamise [13].

Kui lisada, et tegelikult arvab enamus protsessualiste nägevat protsessi eesmärkide paljusust, muutub pilt veelgi segasemaks. Võimalik, et juristid on selle sihilikult segaseks ajanud, igal juhul näiteks sotsioloogidele näib küsimus kriminaalprotsessi eesmärgist lahenduvat tunduvalt lihtsamalt, kui mõelda siinjuures kasvõi kuulsaimale nende hulgast – Niklas Luhmannile [14]. N. Luhmanni kontseptsiooni olemuslik sisu (kriminaalprotsessi nii nagu menetluse kui sotsiaalse institutsiooniga tervikunagi tagatakse eeskätt ühiskonna võimusuhte sfääris tehtavate otsuste legitiimsus, üldine omaksvõetavus) võib avaldada protsessualistidele küll teatud kaineustavat toimet (võimusuhte tasandil ei oodatagi kriminaalprotsessilt mitte eeskätt lõpliku tõe otsinguid), kuid samas – optimaalse protsessuaalse tegevuse konstrueerimiseks ei ole sellest kontseptsioonist olulist abi. Kuid miks peab tavaliselt ja eriti antud kontekstis sotsioloogia olema õigusteaduse abistaja ja mitte vastupidi? Kas me ei võiks väita, et protsessiteadlased, olles empiirilise kriminaalprotsessi pinnalt koostanud võimalike protsessi eesmärkide loetelu, võivad selle nüüd esitada oma kolleegidele sotsioloogidele selgitamaks näiteks seda, kuidas

sõltub menetluse legitiimsus menetlusega saavutatava tõe ja õigluse, õigusrahu jne. saavutatuse astmest. Sellist lahendust võib nimetada probleemist möödahülimiseks, kuid tunnistagem, et tegelikult on kriminaalprotsess eksisteerinud ja arenenud normaalselt, sõltumata sellest, et pole suudetud lahendada tema eesmärgi küsimust. Oluline tundub olevat aga see, et selline suurte eesmärkide delegeerimine suuremale vennale võimaldaks protsessualistidel keskenduda kriminaalprotsessi vahetute eesmärkide ehk ülesannete käsitlemisele. Esimene pilt sellest väljast oleks umbes selline:

Suures kastis (kriminaalprotsessis) tähistavad kolmnurgad kriminaalprotsessis püstitatavaid vahetuid ülesandeid ja ristkülikud vahetute ülesannete saavutamise vahendeid.

Üldjuhul lähevad kriminaalprotsessis vahendid ja ülesanded üksteiseks üle. See tähendab, et mingi ajalisel eelmise tasandi eesmärk muutub pärast selle saavutamist järgmise tasandi eesmärgi saavutamise vahendiks. Erandiks viimatiöeldu suhtes on kaks gruppi kriminaalprotsessi vahendeid, mille kasutamine ei saa mingil protsessi tasandil olla eesmärgiks omaette. Need kaks gruppi vahendeid on kriminaalprotsessuaalsed sunnivahendid ja kriminaalprotsessis kasutatavad eriteadmised. Selliselt oleme - väikese kaarega - taas jõudnud käesoleva käsitluse eseme - protsessuaalse sunni juurde, kusjuures oleme sunnile leidnud ka koos eriteadmistega ühise nimetaja. See võiks olla näiteks kriminaalprotsessi suveräänsed vahendid.

Siit edasi minnes võiks täiesti iseseisvaks uurimisteenaks olla nende kahe suveräänsete vahendite grupi alternatiivsuse või komplementaarsuse probleem. Osundagem siinjuures asjaolule, et sunni

ning eriteadmiste (eeskätt siiski tehnikavahendite) põhimõttelisele asendatavusele on juhtinud tähelepanu näiteks Saksamaa politseiteoreetikud, kes on taotlenud võimalikult kõiki inimtegevuse külgi ja elusfääre hõlmavate andmepankade loomist ja nende laialdast kasutamist kuritegevusvastases võitluses, kujundamaks nn. valutut juurdlust, juurdlust, mille käigus võib piirduda vaid arvuti taga istumisega [15]. Sellist juurdlust tavatsetakse saksakeelses kirjanduses tähistada terminiga *Rasterfahndung*, kusjuures kaugeltki mitte kõik protsessualistid ei arva, et rasterjälituse eelduseks olev ka kõige privaatsemate inimelu külgede arvelevõtt oleks igati valutute tagajärgedega [16].

Mis võiks veel olla komplementaarne sunni kasutamisele kriminaalprotsessis? Kuidas tegutseb (millist vahendit kasutab?) kriminaalprotsessi käigu eest vastutav subjekt, kes otsustab loobuda sunni kasutamise seaduslikust võimalusest? Väga sageli, eriti Nõukogude kriminaalprotsessis on sunni suhtes komplementaarset vahendiks peetud veenmist. Veelgi enam: tavaliselt on Nõukogude õigusteadus rõhutanud veenmise domineerivat ja sunni vaid subsidiaarset rolli.

Veenmise ja sunni vahekorrale kuritegevusvastases võitluses on pühendatud ka sõjajärgsel perioodil Tartu Ülikoolis tegutsenud või tegutsevate juristide-õpetlaste poolt kirjutatutest kõige rohkem tsiteeritud raamat – professor Ilmar Rebase monograafia “Veenmise ja sunni vahekorrd võitluses Nõukogude õiguskorra vastaste rünnetega”. Ka I. Rebane rõhutab veenmise domineerimist, kuid tema käsitluses ei ole veenmine ja sund siiski mitte komplementaarset.

Ta kirjutab: “... tõepoolest, õigusrikkujate suhtes ei kasutata mitte üksnes veenmist, vaid ka sundi. Kuid tulenevalt veenmise valdavusest selles võitluses nimetatakse võitlusmeetodit veenmiseks... veenmisest ja sunnist ei saa rääkida kui erilistest ja erinevatest Nõukogude õiguskorra vastase võitluse meetoditest ... ei saa rääkida iseseisvatest meetoditest, iseseisvatest võitluse vormidest õiguskorra vastaste rünnetega, kui koos sunniga kuulub ka veenmine õigusrikkuja suhtes kohaldatava vastutuse sisse” [17].

Küsimus sellest, kui võrd veenmine ka tegelikult võiks sisalduda kriminaalõiguslikus vastutuses, on omaette teema, mida eelnevalt põgusalt ka puudutasime.

Mingil juhul ei tahaks aga väita, et veenmisel ei oleks mingit tähendust kriminaalprotsessis, sealhulgas ka sunni suhtes komplementaarset vahendina. Tõsi, õigem oleks ilmselt rääkida, et kriminaalprotsessuaalse sunni komplementaarset vahendiks võiks olla kommunikatsioon optimeerimine kriminaalprotsessis. J. Janouški sõnade kohaselt on kommunikatsioon sotsiaalse suhtlemise spetsiifiline vorm, mis seisneb tähenduste edastamises. Kommunikatsioon on suhtlemine, kus domineerib püüdlus inimeste vastastikusele mõistmisele [18]. Lisagem sedagi, et ilmselt osaliselt ka kommunikatsiooni

mõistmisest kriminaalprotsessuaalse sunni suhtes komplementaarse vahendina on alguse saanud spetsiaalne uurimissuund, mis on pühendatud kriminaalprotsessile kui kommunikatsiooniprobleemile [19].

Lõpetades sissejuhatust kriminaalprotsessuaalse sunni temaatikasse, tuleks rõhutada, et keskseks on siinjuures loomulikult isiku vahi all pidamise probleemistik, kuid selle käsitlus ületaks sissejuhatuse raamid.

KIRJANDUS. MÄRKUSED

1. Brockhaus Enzyklopädie. 20 Bd. Wiesbaden, 1974. S. 777.
2. Лукашевич В.З. Установление уголовной ответственности в советском уголовном процессе. Л.: Изд-во ЛГУ, 1985.
3. Мизулина Е. Уголовный процесс: концепция самоограничения государства. Тарту: Изд-во ТГУ, 1991. С. 49–63.
4. Peters K. Strafprozess: Ein Lehrbuch. Heidelberg: C.F. Müller Juristischer Verlag, 1985. S. 415–454.
5. Platzgummer W. Grundzüge des österreichischen Strafverfahrens. Wien; New York: Springer Verlag, 1990. S. 92.
6. Розин Н.Н. Уголовное судопроизводство. Рига: Давид Гликсмань, 1924. С. 357–358.
7. Советский уголовный процесс / Алексеев Н.С. и др. / Под ред. Н.С. Алексеева, В.З. Лукашевича. Л.: Изд-во ЛГУ, 1989. С. 171–175.
8. Курс советского уголовного процесса: Общая часть / Под ред. А.Д. Войкова, И.И. Карпеца. М.: Юрид. лит., 1989. С. 97–104.
9. Петрухин И.Л. Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение. М.: Наука, 1985; Петрухин И.Л. Неприкосновенность личности и принуждение в уголовном процессе. М.: Наука, 1989.
10. Петрухин И.Л. Свобода личности... С. 67.
11. Räägo K. Kriminaalprotsessi õpperaamat. Tartu: Akadeemilise kooperatiivi kirjastus, 1937. Lk. 190.
12. Hagen J. Elemente einer allgemeinen Prozeßlehre. Verlag Rombach Freiburg, 1972. S. 19.
13. Schaper J. Studien zur Theorie und Soziologie des gerichtlichen Verfahrens. Berlin: Duncer und Humblot, 1985. S. 108–119.
14. Niklas Luhmanni menetluse kontseptsioon on esitatud raamatus: Luhmann N. Legitimation durch Verfahren. 3. Aufl. Darmstadt, Neuwied: Luchterhand, 1978.
15. Sellesisulisi publikatsioonid on eriti palju omaaegse Saksamaa politsei-presidenti Horst Heroldi sulest. Vt. näiteks: Schwinghammer T. BKA-Präsident Horst Herold // Kriminologisches Journal. 1980. N 4. S. 249.
16. Valutu juurdluse küsitavuse kohta vt. näiteks: Rogall Klaus. Moderne Fahndungsmethoden im Lichte gewandelten Grundrechtsverständnisses // Goldammers Archiv... 1985. N 1. S. 3.

17. Ребане И. Убеждение и принуждение в деле борьбы с посягательствами на советский правопорядок. Тарту: Б.и., 1966. С. 158-159.
18. Яноушек Я. Методологические проблемы анализа коммуникативного общения // Проблемы социальной психологии. Тбилиси: Изд-во Тб. ун-та, 1976. С. 39 и 41.
19. Vt. näiteks Kühne Hans Heiner. Strafverfahrensrecht als Kommunikationsproblem: Prolegomena einer strafverfahrensrechtlichen Kommunikationstheorie. Heidelberg: Kriminalistik Verlag, 1978. Muu hulgas rõhutab H.H. Kühne, et kriminaalprotsessi valitsevat ja olevat selles kaks osaliselt konkureerivat printsiipi: tõe tuvastamise ja isiksuse kaitsese printsiip. Ja oma raamatuga tahab autor tõestada, et nende kahe printsiibi mõjusfääride vahelisel alal toimib integreeriva jõuna kommunikatsiooni optimeerimise printsiip. Vt. Kühne H.H. Op. cit. Lk. 59-60.

ZWANG ALS MITTEL DES STRAFPROZESSES: EINLEITUNG INS THEMENKREIS

Eerik Kergandberg

Zusammenfassung

Der Moment des Zwangs ist wahrscheinlich bei keinem konzeptuellen Verstehen des Rechtswesens zu eliminieren, obwohl der Anteil dieses Moments in großem Maßstabe durch die Willensentschiedenheit des Rechtsschaffenden zu bestimmen ist.

Der Strafprozeß ist die beste "ausgebaute" Sammelstelle des Zwanges unter allen denkbaren Rechtssphären.

Nach den heutigen theoretischen Auffassungen über das strafprozessuale Handlungssystem liegt der Zwang auf der Ebene der Ziele und Mittel des Prozesses (die sog. "finalistische Ebene"), dabei bilden die sich immer mehr vervollkommnende Menschenrechte ihr wesentliches Korrelat auf der ideologischen Ebene des Prozesses.

Die Eigenart des Zwangs als Mittel des Strafprozesses auf der finalistischen Ebene besteht darin, daß er zusammen mit den im Strafprozeß verwendeten Spezialkenntnissen (nichtjuridische Kenntnisse, technische Mittel) die Gruppe der sog. souveränen Mittel bildet.

Unter der Souveränität des Mittels versteht man hier, daß ihre Anwendung bei keinem Zeitpunkt des Prozesses das Ziel sein darf. Im Zusammenhang mit den souveränen Mitteln scheint es zweckmäßig zu sein, in weiteren theoretischen Behandlungen Antworten auf folgende Fragen zu suchen:

1. der Zwang und die Spezialkenntnisse: Komplementarität, Alternativität oder noch etwas ganz anderes?
2. das Verhältnis des souveränen Mittel mit den anderen Mittel des Strafprozesses.